

Cantatedienst, gehouden op zondag 28 februari 2021 in de Hooglandse Kerk.
Voorganger: ds. Margreet Klokke.

O God,
Wij maken tijd
voor een uur
van stille aandacht
voor woorden die
op muziek zijn gezet.
Dat hebben wij nodig,
want muziek is
meer dan wat ook in staat
om bij ons
binnen te komen,
om door het harnas
van stoerheid
dat wij vaak dragen
heen te breken
en een laag
dieper te komen,
bij ons gevoel
onze kwetsbare kern
onze ziel
en ons zo weer
te verbinden
met u.
Dat wij ons
dan ook niet
laten afleiden
door andere plannen
of gedachten
in dit uur
maar ons laten raken
door schoonheid
en ons openen
voor u,
door Jezus Christus onze Heer,
Amen.

Overdenking over Lucas 11: 14-28 en cantate BWV 54

In mijn ouderlijk huis hoorde muziek bij de opvoeding. Ik kreeg de piano toegewezen als mijn instrument. Als dertiger pakte ik dat draadje weer op. Toen ik weer een tijdje les had, organiseerde mijn lerares een podiumavond voor al haar leerlingen. Ik was de oudste en verst gevorderde en kwam aan het einde van het programma. Ik weet niet meer wat ik speelde, wel dat ik het stuk echt goed in mijn vingers had. Mijn uitvoering liep vlekkeloos, tót het allerlaatste akkoord. Daar greep ik er helemaal naast... Zoiets maak je niet meer goed. Ook al vind je in tweede instantie de juiste toetsen, de betovering is verbroken.

Zonde en jammer.

Bach heeft de cantate die straks zal klinken bewust laten beginnen met zo'n akkoord, dat pijn doet aan je oren. Het is een dominant septiem akkoord. Dat type akkoord is vaak het ena laatste in een muziekstuk. Dan lost het op in een harmonieus slotakkoord. In de cantate zet Bach dit akkoord alleen heel anders in. Het is een dissonant aan het begin. Een die even blijft staan. Hij lost niet meteen op in harmonie. Dat is origineel en gedurfd. En het geeft tegelijk blijk van een diep inzicht in de bijbel. Want het is een sterk muzikaal beeld, voor wat zonde eigenlijk is.

Zonde: Dat is een dissonant die niet oplost in harmonie. Het is een muziekstuk, dat niet tot een goed einde komt. Zonde, dat is 't doel missen. Het is een pad dat niet doet waar het voor bestemd is, namelijk je verder brengen. Een pad dus, dat doodloopt. Of het is een roos die niet doet wat hij moet doen, namelijk bloeien en geuren. Een roos dus, die in de modder valt. Zonde en jammer is dat. Het Hebreeuwse woord voor zonde, 'Chatta', betekent letterlijk: Een pijl die z'n doel mist en ernaast gaat.

Wanneer je dat op de mens toepast, is het zonde als hij zijn bestemming misloopt. Als hij niet wordt, wie hij bedoeld is om te zijn. Je kunt al in het eerste hoofdstuk van de bijbel lezen, wat die bestemming is. De mens is geschapen naar Gods beeld, staat daar. Hij is bedoeld, om in zijn Geest te leven. De Geest van zijn woord, zijn geboden, zijn levensregels. De Geest van sàmen, van verbinding, van liefde. Die brengt de mens in het koninkrijk, die voert hem naar het goede leven. Het is dan ook zonde en jammer, als er een andere geest huist in de mens, als een andere geest zijn leven bepaalt. Want dan komt hij niet op zijn bestemming! Dan wordt hij niet, wie hij bedoeld is om te zijn.

Zonde is dus helemaal niet zo'n moralistisch begrip als er wel van gemaakt is. Het is een existentieel begrip. Het gaat bij dat woord niet om dingen die niet mogen, maar om de vraag door welke geest je je laat leiden in de dingen die je doet. Een avond diep in het glaasje kijken is op zich geen zonde. Het hangt er vanaf, in welke geest je dit doet. In een geest van dankbaarheid, want je hebt iets te vieren met vrienden; of in een geest van verveling. Dan vul je jezelf met drank omdat je bang bent voor de leegte. Dàt zou zonde zijn. Zonde is een existentieel begrip. Het gaat bij dat woord niet om dingen die niet mogen, maar

om de vraag door welke geest je je laat leiden in de dingen die je doet en waar die geest je op de lange duur zal brengen.

Zonde, dat is een mens die zijn bestemming misloopt. Die niet wordt, wie hij bedoeld is om te zijn. In het verhaal uit het evangelie naar Lucas, waar de cantate bij gemaakt is, gaat het over een man bij wie dit het geval is. De man kan zich niet uiten. Er woont een geest in hem, van niet kunnen spreken. Een demon, noemt Lucas deze geest. Kennelijk heeft de man geen fysiek probleem, maar een persoonlijk probleem. Hij doet mij denken aan iemand die ik ken. Die man had moeite met spreken in het openbaar. Als iedereen naar hem keek, verloor hij de moed. In zijn ouderlijk huis was hij de jongste in de kinderrij. Als hij vroeger aan tafel iets zei, werd er gelachen en gezegd: Kijk nu eens, spuit elf geeft modder! Aan die tafel was er een geest van onzekerheid in hem gevaren, die hem pas veel later had losgelaten. Een geest van niet kunnen spreken. Zonde en jammer, want een mens is bedoeld om zichzelf te uiten en zich zo te verbinden met anderen. En er zijn meer geesten die de sfeer kunnen gaan bepalen in het huis van je leven en je van je eigen wijs kunnen brengen. Het zou kunnen, dat ik geleid werd door de geest van prestatiedrang, toen ik die piano uitvoering had. Ik wilde het graag helemaal goed doen, tot en met de laatste noot. Dat kan juist maken, dat het mis gaat. Was ik al spelend opgegaan in de schoonheid van de muziek, dan was mij dit vast niet overkomen. Door welke geest laat je je leiden in de dingen die je doet? Wat maakt, dat je zoveel uren besteedt aan je werk? Is het verantwoordelijkheidsgevoel? Liefde voor je taak? Of angst om te falen? Wat maakt, dat de Coronamaatregelen nu versoepeld worden, terwijl de besmettingscijfers omhoog gaan? Is het ongeduld? Is het vanwege de verkiezingen? Is het zorg om de jongeren? Wat ons drijft maakt verschil. Want er zijn geesten, die eigenlijk demonen zijn. Die de leiding overnemen in je leven, en je belemmeren om mens te zijn in de Geest van God, de Geest van samen, van verbinding, en liefde.

In de cantate kun je vanaf dat eerste dissonante akkoord horen, wat een strijd het kan zijn om als mens je doel niet te missen. Om mens te worden naar Gods beeld en het huis van je leven te laten bepalen door zijn Geest van liefde. Het drijvende ritme in het eerste deel laat voelen hoe er een constante trek is door andere geesten. De geesten van onzekerheid, perfectionisme, drang naar succes, behoefte aan genot, en vul maar in. Je raakt maar zo van je pad. En hoe kom je er dan weer op?

In het verhaal uit Lucas over de verlegen man is de ontmoeting met Jezus beslissend. Er wordt niet precies verteld wat er in die ontmoeting gebeurt. Er staat alleen, dat Jezus de geest van niet kunnen spreken wegstuurt uit het huis van die man z'n leven *door een kracht die van God komt*. In het Grieks staat er letterlijk: *Door de vinger Gods*. Prachtig vind ik dat, die vinger Gods. Alsof het bijna onmerkbaar gebeurt, dat je geholpen wordt. Alsof een mens maar één blik hoeft te wisselen met Jezus, om zich gezien en geraakt te voelen door God zelf.

En alsof dat moment van gezien worden door de Eeuwige genoeg is om aan jezelf te worden teruggegeven.

Misschien heeft Bach gehoopt, dat zijn cantate zo'n kleine maar krachtige aanraking zou zijn, door de vinger Gods. Want al luisterend naar de muziek, kijk je naar jezelf. Je ziet jezelf strijden, met de geesten die het huis van je leven in bezit kunnen nemen. Je ziet hoe je je kunt vergissen, hoe iets dat er aan de buitenkant begerenswaardig uitziet kan tegenvallen wanneer je er dichterbij komt. Maar al luisterend kijk je naar jezelf zoals Jezus naar die man kijkt. 'Mit rechtem Andacht,' zingt de solist in het laatste deel van de cantate. 'Andacht' is in het Duits concentratie. En een 'Andacht' houden, is een kleine kerkdienst houden. 'Gute Andacht' zegt men in het Duits, voor men naar de kerk gaat. Er zit een lijntje met God in dat woord. 'Mit rechtem Andacht' naar jezelf kijken, is ook kijken met zijn ogen. Met compassie, met liefde. En er zit liefde in de muziek. Te minste, die voel ik. Het is alsof die wil zeggen: Er zit ook schoonheid, in de menselijkheid van onze worsteling. Die hoort erbij, op de weg naar onze bestemming. Die mag er zijn, op ons pad naar het goede leven, met God en de naaste, in onderlinge warme verbondenheid.

De muziek helpt je om zo naar jezelf te kijken, 'mit rechtem Andacht'. Door een dergelijke aanraking met de vinger Gods kunnen de demonen er zomaar vandoor gaan. Liefde maakt een mens van jou, dichte Huub Oosterhuis ooit. Dat hoor je aan het slot van de cantate. Het laatste deel is niet voor niets een fuga. Dat woord komt van het Latijnse werkwoord 'fugere', dat vluchten betekent, of 'fugare', dat op de vlucht jagen betekent. In een slangachtige lange sliert van zestiende nootjes met neergaande lijnen druipen ze daar af, de geesten en demonen die ons van onze bestemming kunnen afhouden. En dan eindigt de cantate, die met zo'n pijnlijke dissonant begon, alsnog in harmonie, in het laatste akkoord. Luister maar...

Bronnen:

E. Drewermann, Das Lukas Evangelium I, p. 858 ev

https://www.eduardvanhengel.nl/werken/BWV_54

<https://www.bachvereniging.nl/nl/bwv/?keywords=cantate+54>

<https://bach.wursten.be/cantatas/bwv054.htm>

Eeuwige
Wij danken u
voor muziek
die ons verbindt
met uw Geest
van liefde,
muziek
die ons helpt
met compassie
naar onszelf
te kijken.
Want dat is
bevrijdend
het geeft ons
vertrouwen
voor het vervolg
van onze weg
door het leven.
Mag die muziek
nog nazingen
in ons hart
in de week
die komt.

Wij bidden
voor momenten
in ons leven
waarop er
een andere geest
dat die van uw liefde
de leiding
van ons overneemt.
Momenten

waarop wij
meegesleurd worden
door een geest
die ons geen goed
doet:
een geest van
onzekerheid en angst
een geest van
'ik moet alles perfect
doen'
of die van
'ik wil meer'.
Laat ons
de geesten
onderscheiden
die in ons omgaan
en contact
blijven zoeken
met uw Geest
van liefde
die ons mens maakt
zoals bedoeld.

Wij bidden
voor al die
plaatsen
op de aarde
waar een
vernietigende geest
grip heeft
op de harten
van mensen:
een geest van

wantrouwen
en geweld,
een geest van
angst voor
verschil
van behoefte
aan controle.
Uw Geest
van liefde
is het beste
tegengif,
mogen er
altijd mensen zijn
die dit geloven
en eruit leven
en als het kan
dat wij die
mensen zijn.

Ook als er
sprake is van
verdriet, ziekte
en rouw
is liefde
het beste
tegengif.
Daarom bidden wij
voor wie het
nodig hebben
ook in stilte
...

NB Wanneer u vaker inspiratie vindt in onze preken en gebeden, stellen wij u voor om eens een gift over te maken aan NL30INGB0000111806 t.n.v. Penningmeester Leidse Binnenstadsgemeente. U steunt ons werk ermee, hartelijk dank!